

— Usputna poseta

Prevela s nemačkog *Mirjana Milošević-Wittmann*

Svi putnici blistavo belog broda za plovību fjordovima nagnuli su prema ogradī da vide kako će teći manevar otiskivanja od obale, samo on nije. Odmah je seo za stočić na rasklapanje, žmirkajući pogledao u sunce, prešao rukama preko lica, zatim položio onaj pljosnati bronzani predmet na sto i počeo da zuri u njega, zamišljeno i uporno. Suvonjavi čovek sa naočarima u okviru od nikla koji ga je dopratio do mola i dalje je strpljivo stajao pored broda, nadajući se valjda nekom oprostajnom pozdravu, ali visoki momak za stočićem na rasklapanje ničim nije pokazivao da ima bilo kakvu nameru da pride ogradi i da maše; sedeo je odsutan duhom, ne osvrćući se na dovikivanja, komande, veseli žamor. Obuzet posmatranjem bronзанog predmeta, mahao je glavom kao da se brani od neke navale uspomena.

Pošto se parobrod posle nekoliko signala otisnuo od obale, izvukao je iz svoje putne torbe lulu i tabakeru i njih je takođe položio na stočić, ali još nije imao nameru da puši, već je sada i on došetao do ograde i bacio odozgo pogled na molo. Nije morao dugo da traži čoveka koji ga je dopratio. Onog časa kad su im se pogledi ukrstili, obojica su podigli ruke kao da je neko povukao konac na kojem su visile, ali nisu mahnuli, već su im ruke ostale ukočene u vazduhu; bio je to čudan oprostaj koji je dopuštao ili skrivao u sebi raznorazna nagađanja, ali ne i želju za skorim ponovnim viđenjem. Pre nego što su putnici pohitali do stolova i počeli da se otimaju o stolice i klupe, vratio se mirno na svoje mesto, napunio lulu i zapalio je, a potom uzeo onaj pljosnati predmet koji je visio o vrpci i zakovitlao njime kao da je propeler.

Iako je paluba bila prepuna i sva mesta zauzeta, niko se očigledno nije usudio da sedne pored njega za stočić na rasklapanje, valjda zato što je delovao zamišljeno i odsutno i što nije prihvatao niti uzvraćao ničiji pogled. Kada sam mu prišao i upitao da li mogu da sednem za njegov stočić, reagovao je neočekivano ljubazno; nasmešio se i načinio rukom gostoljubivi gest, učinilo mi se da mi je skoro zahvalan. Lice mu je bilo rumeno i pegavo, a kratko podšišana proseda kosa neobično je odudarala od njegove mladalačke pojave. Iza nas se udaljavala strma obala boje peska, na čijem su se najuzvišenijem mestu nalazili nekadašnji rovovi, izbočena utvrđenja sa starim topovima. Krila starinske vetrenjače tromo su se okretala na vetru. Baš je lep ovaj kraj, ote mi se spontano, na što je on klimnuo glavom i rekao: Kakva idila.

Govorio je nemački sa američkim akcentom. Nisam se iznenadio njegovoj potrebi da se predstavi; zvao se Glen Maski i bio je iz Viskonsina. Kada nam je

prišla konobarica, odmah se ponudio da me počasti kafom, a za sebe je naručio još i dupli akvavit. Iako ga nisam ništa pitao, ispričao mi je da je samo usput svratio ovamo i da mora u Kopenhagen; trgovačka komora ga šalje na neku stručnu konferenciju. Mimo nas su promicale jedrilice, neke od njih sa špinakerima živopisnih boja, posade su se sunčale na palubi i lenjo nam mahale. Glen Maski je, posmatrajući brežuljkasti predeo prošaran živicama, koji je polako ostajao za nama, počeo da klati bronzanu pločicu. A klatio je – sada sam uspeo da prepoznam – neku medalju, neki od vremena potamneli orden o čijoj su starosti svedočile i smeđe mrlje na vrpci. Iako je u mislima daleko odlutao, zapazio je moje interesovanje za stari orden, podigao ga je prema meni i pružio mi ga. Šezdeset četvrta, rekao je, ova stvar potiče iz hiljadu osamsto šezdeset četvrte, a dodeljivana je za hrabrost. Dok sam proučavao medalju, konobarica nam je servirala kafu i akvavit.

Videlo se da mu akvavit prija. Ponovo je uzeo medalju i počeo da je klati, pri čemu se na njegovom licu pojavio prezrivi osmeh. U jednom trenutku klimnuo je glavom u pravcu bronzanog predmeta i rekao: Možda će vam izgledati čudno, ali svratio sam ovamo samo zbog ovog ordena. Hteo sam jednostavno da saznam istinu. Istinu o čemu?, upitao sam, na šta je on rekao: O onome šta se tada dogodilo u onim rovovima, i za kakve zasluge su dodeljivane ovakve stvarčice.

Ispričao mi je da je orden doneo sa sobom iz Viskonsina. Pripada njegovoj supruzi čiji su preci bili poreklom iz Nemačke; jedan od njih je odlikovan njime, tada se borio ovde, po svojoj prilici je to bio njen pradeda. U porodici je odlikovanje prenošeno s kolena na koleno i čuvano sa poštovanjem, iako je podvig za koji je dodeljeno postajao sve nejasniji, tako da su na kraju ostali samo obrisi opšte legende. I kao što to već biva, vremenom su se javile sumnje.

Supruga je znala da on želi da pronađe tragove tog heroja. Dala mu je orden, rekao je; o da, i njoj je to važno, dobrim delom zato da bi se otklonile moguće kasnije sumnje. Podigao je čašicu prema meni, ispio je do dna i odmahnuo glavom. Upitao sam ga da li je sve proteklo onako kako je očekivao i da li se vraća kući sa pouzdanim informacijama, a on je klimnuo glavom i rekao: U najmanju ruku, imaću o čemu da pričam.

U početku, doduše, nije izgledalo da će saznati ono do čega mu je bilo stalo. Odmah po dolasku ispeo se na brežuljke na kojima je bilo raspoređeno deset rovova; tamo je zatekao samo jedan školski razred i neki stariji bračni par; iznenadio se kako su dobro očuvane masovne grobnice. Pogled na moreuz i na fjord po kojima su plovile jedrilice toliko ga je oduševio da je sve snimio filmskom kamerom. Nastavnik s kojim je stupio u razgovor preporučio mu je da poseti muzej smešten u starom zamku; skrenuo mu je pažnju na posebno odeljenje u kojem se čuvaju razni dokumenti o tadašnjim događajima: mape, oružje, pa čak i pribor kojim su vojni lekari vršili operacije.

Zaćutao je i odmerio me bez ustezanja; očigledno je pokušavao da proceni moje godine, a pošto u tome, izgleda, nije uspeo, upitao je: Da li ste učestvovali u ratu? Jesam, rekao sam, poslednjih meseci. Spustivši pogled na medalju, upitao je: Da li ste i vi zaslužili nešto slično? Bio sam na jednoj velikoj krstarici sa preko hiljadu članova posade, rekoh, tamo nije bilo moguće zaslužiti tako nešto.

Načinio je gest kao da se izvinjava zbog svog pitanja. Nije mi promaklo da je iznenada slegao ramenima kao da se miri s nečim što je doživio.

Gotovo ceo dan, rekao je, proveo je u muzeju. Pošto je zabranjeno dirati dokumente i svedočanstva, zadovoljio se razgledanjem, stalno se iznova udubljujući u planove, skice i crteže; otkrio je čak i niz odlikovanja koja su se tada dodeljivala, ali nije mogao da pronađe medalju za hrabrost sličnu onoj koju je imao kod sebe, a čuvar muzeja kome ju je pokazao čak je posumnjao u njenu autentičnost.

Možete da zamislite kako sam se osećao, rekao je. Čuvar muzeja je međutim primetio njegovo razočaranje i preporučio mu da se obrati dobro obaveštenom čoveku, istraživaču zavičajne istorije Svendsenu, za koga tvrde da bolje poznaje istorijske događaje od samih njihovih učesnika, uključujući i oba generalštaba. Što se iz muzeja vratio u hotel u prilično bednom stanju, ne treba pripisati sumnji u autentičnost ordena, koliko tamo izloženim instrumentima za operacije. Danas ćete u kutiji za alat svakog stolara, rekao je, naći finije testere i klešta.

Konobarica je upitala da li može da raspredi sto, Amerikanac joj je stavio na poslužavnik bogatu napojnicu i zamolio je za još dva akvavita, dupla. Učinilo mi se da se obradovao što nisam odbio njegovu ponudu. Nije mi bilo prijatno, rekao je, zaista mi nije bilo prijatno pri pomisli da ću mojoj supruzi morati da kažem da medalja za hrabrost koju su ona i njena porodica tako dugo čuvali i poštovali, nije prava. Da bi dakle izveo stvar na čistac, potražio je istraživača zavičajne istorije, pronašao ga u jednom malom dućanu – stare knjige, gravire i pejzaži u ulju – i nakon što mu je izneo svoju molbu, odmah je poslužen čajem. Pošto je bacio jedan jedini pogled, stručnjak je utvrdio autentičnost ordena koji je svojevremeno dodeljivan za izuzetnu hrabrost, i ne samo to: Svendsen je imao spisak imena svih vojnika koji su tada primili neko odlikovanje. Bez muke je našao svesku, upitao za pradedino prezime, tražio ga i tražio, listao i prelistavao, prešao još jednom krutim kažiprstom po spisku, ali seržant Sabori se nigde nije spominjao, samo neki Saborowski. Istog časa se setio da je pradeda, pošto se doselio u Viskonsin, prilagodio svoje prezime engleskom. Ne možete da zamislite, rekao je Glen Maski, koliki mi je kamen pao sa srca. Potvrda autentičnosti ga je čak ispunila nekim neobičnim zadovoljstvom, koje međutim nije dugo potrajalo.

Taj istraživač zavičajne istorije, taj staretinar, toliko se bio obradovao interesovanju svog posetioca za detalje da ga je potanko upoznao sa svim događajima, posebno opisujući nedelje i mesece za vreme opsade rovova. I pradeda je bio među učesnicima opsade. Pošto su obe strane dobile naređenje da štede municiju – a to su i jedni i drugi znali – vojnici su bili sve opušteniji, izlazili bi iz svojih zaklona, bezbrižno sedeli na jutarnjem suncu, a ponekad bi se čak i odvažili da mahnu onima preko. Što je duže trajala opuštenost na ovom malom ratnom poprištu, vojnici protivničkih strana su se sve više zbližavali. Jutarnje pozdravljanje – ne nadmeno, niti samouvereno ili pobeđničko, već sa olakšanjem i drugarsko – postalo je normalno. Ima dokaza da su dva neprijateljska stražara, nabasavši jedne noći jedan na drugog, u nemom sporazumu odbacila puške.

Kakve li mogućnosti, rekao je mister Maski, vadeći iz torbe knjigu i iz nje dva crteža koja je bio stavio između stranica. Crteže mu je prodao gospodin Svendsen, bili su to požuteli listovi na kojima su dokumentovane scene iz života pod opsadom. Da su vojnici protivničkih strana prišli jedni drugima, da su se upoznali, sedeli na travi, razgovarali, uzajamno se nudili hranom iz sledovanja, razmenjivali duvan, pričali o životu kod kuće i da su pre nego što će se vratiti na svoje položaje potezali iz iste čuture – to mora da je izgledalo neverovatno svakome kogod je za to čuo. Jedne prohladne noći zajednički su naložili vatru; grejući se uz nju, prisećali su se poslova koji ih očekuju kod kuće, a neki među njima sigurno su pomišljali kako će kasnije nastaviti ovde uspostavljenu vezu. Posle nekoliko nedelja svakodnevnog druženja zvali su se po imenu; međutim nisu otišli tako daleko da pozovu jedni druge na obilazak položaja.

Ono što sam saznao od istraživača zavičajne istorije, rekao je Amerikanac, ne samo da je zvučalo neverovatno, već me je navelo da se zapitam kakva je prilika za hrabrost uopšte još mogla da postoji između ljudi koji su jedan u drugome sagledavali sopstvenu sudbinu i toliko se zbližili, da ih gotovo ništa više nije podsećalo na neprijateljstvo. Gospodin Svendsen mu je predložio da zajedno odšetaju do rovova. Dok su stajali na uzvišenju pokazao mu je gde su vojnici bili raspoređeni, gde su se sastajali i razgovarali preko mere uobičajenog. Sada su se tu prostirale njive i živice i nalazili lepo uređeni masovni grobovi. Saznao je da su položaji na nekim mestima bili toliko blizu jedan drugog, da su vojnici mogli da se dovikuju. Dok je posmatrao predeo pred sobom, i imajući na umu priču o svakodnevnom životu tih vojnika, nikako nije mogao da zamisli za kakvu hrabrost je dodeljeno odlikovanje koje je nosio sa sobom. Na njegovo pitanje šta je zapravo stvorilo situaciju u kojoj je bilo potrebno pokazati i dokazati hrabrost, istraživač zavičajne istorije je kratko odgovorio: Naređenje. Glen Maski učuta, okrenu glavu i baci pogled preko vodene površine na jednu od zelenih bova, kuckajući pri tom ivicom medalje po stolu. Tako je valjda oduvek bilo, rekao sam, naređenje ne trpi pitanja. On opet odmahnu glavom, ponovo mu se na licu ukaza onaj zamišljeni izraz. I Svendsen ga je, reče, podsetio na to da u svakoj vojsci važi princip bespogovorne poslušnosti. Za istraživača zavičajne istorije uopšte nije bilo neobično što su učesnici opsade jednog aprilskog dana prešli u napad na vojnike sa kojima su do juče razmenjivali hleb, adrese i – što je takođe dokumentovano – čaturice: oni su samo izvršili naređenje. Mister Maski nije mogao da shvati da su zbog tog naređenja mogli da zaborave sve što su prethodnih nedelja doživeli i činili i zasnovali u nekoj vrsti porodične zajednice nastale iz nevolje. On to, rekao je, nikada neće ni shvatiti. Počeli su da se prepiru oko značaja naređenja, a spor su nastavili za vreme ručka, na koji je Amerikanac pozvao istraživača zavičajne istorije.

Neki dečko prišao je našem stolu i upitao da li imamo hleba, hleba za galebove koji su lebdeli iznad krme našeg broda. Glen Maski mu je dao novčić i uputio ga u kiosk. A potom je čvrsto stisnuo medalju i pogledao me. Da li vas čudi što posle ovoga više nisam želeo da saznam ništa bliže o podvigu za koji je

dodeljeno ovo odlikovanje? Priznao je da je nehotice pokušavao da izmisli neki događaj, neki primer smelosti, nasilja i neustrašivosti, ali da je propustio da se o tome raspita kod istraživača zavičajne istorije. Ovaj ga je međutim neočekivano posetio u hotelu, presrećan zbog onoga što je pronašao: pokazao mu je kopiju nekog dokumenta iz kojeg proizlazi da se izvesni seržant Saborowski izuzetno istakao prilikom zaplenjivanja dva topa koja su za neko vreme bila uspela da zaustave napad. Istraživač zavičajne istorije je mislio da će time pričiniti zadovoljstvo čoveku koji je doputovao izdaleka, možda je očekivao i koju reč priznanja, ali Amerikanac je samo bio u stanju da to ćutke primi na znanje.

Ni sam ne znam kako je do toga došlo, rekao je, ali odjednom sam pred sobom video samo jednu sliku: dva zaplenjena topa, a pored njih presamićeni i izobličeni ničice leže ljudi koji su ih opsluživali. S visine ih posmatra čovek koji je pružio primer hrabrosti. Zamišljao sam kako je odjednom pored jednog od njih ugledao svoju čaturicu koju mu je polupraznu poklonio pre nekoliko dana. Zamišljao sam dalje kako uzima svoju čaturicu i osluškuje znak trube što poziva na zbor.

Istraživač zavičajne istorije doneo mu je na poklon kopiju tog dokumenta i on je poklon prihvatio, iako je prvo hteo da ga odbije. Na putu prema pristaništu – istraživač zavičajne istorije je pošto-poto hteo da ga isprati – nisu više imali ništa da kažu jedan drugom; tek kada su došli do broda, gospodin Svendsen ga je upitao da li se sada, sa pouzdanim dokazom u džepu, mirne duše vraća kući, jer zna da za njegove više ne postoji neizvesnost.

I, šta ste mu odgovorili?, upitao sam. O, odvrati mister Maski, rekao sam mu da nikada neću zaboraviti ovu posetu. A kod kuće, upitah, da li ćete svojim kod kuće ispričati šta ste doznali? Pogledao me je sa čuđenjem. Naravno, rekao je, izneću im dokaze; ispričaću im šta se ovde odigralo, a na njima je da odluče kakav će značaj ubuduće pridavati toj medalji. To se mora ispričati, sve se mora ispričati.

Brižljivo je sve poslagaio u putnu torbu, istresao pepeo iz lule, pa je i nju spakovao. Odavao je utisak čoveka kome je laknulo; očigledno mu se ova usputna poseta isplatila.

Iz ispranog plavetnila izronio je jasan obris obale. Zagledan u nju, rekao je više za sebe: Kakav idiličan kraj – složih se s njim.

Zigfrid Lenc (Siegfried Lenz, 1926. Mazurska jezera u Istočnoj Pruskoj), spada u najčuvenije savremene pisce nemačkog govornog područja. Napisao je preko deset romana, od kojih su najpoznatiji *Čas nemačkog, Zavičajni muzej, Gubitak, Biro za izgubljene stvari* i objavio veliki broj zbirki pripovedaka: “Tako je nežno bilo selo Sulajken”, “Plameni brod”, “Lemanove priče”, “Srpska devojka”. Od najnovijih dela zapažena mu je novela “Minut ćutanja”. Živi i radi u Hamburgu. Pripovetka “Usputna poseta” spada u zbirku “Ljudmila”.

